

Министерство
на образованието и науката

АЗ·БУКИ

Национално издателство
за образование и наука "Аз Буки"

**БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
И ЛИТЕРАТУРА**

Българско научно-методическо списание
№ 37, 2015 г. № 1

ИСТОРИЯ

Българско научно-методическо списание
№ 37, 2015 г. № 1

**МАТЕМАТИКА
И ИНФОРМАТИКА**

Българско научно-методическо списание
№ 37, 2015 г. № 1

**ПРЕДУЧИЛИЩНО
НАЧАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ
ПЕДАГОГИКА**

Българско научно-теоретично и методическо списание
№ 37, 2015 г. № 1

ХИМИЯ
**ПРИРОДНИТЕ НАУКИ
В ОБРАЗОВАНИЕТО**
астрономия
биология
география
физика

**ПРОФЕСИОНАЛНО
ОБРАЗОВАНИЕ**

Българско научно-методическо списание
№ 37, 2015 г. № 1

**СТРАТЕГИИ
НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА
И НАУЧНАТА ПОЛИТИКА**

Научно-теоретично списание
№ 37, 2015 г. № 1

Философия

Българско научно-методическо списание
№ 37, 2015 г. № 1

**Чуждоезиково
обучение**

Научно-методическо списание
№ 37, 2015 г. № 1

Избрано

от текстовете, публикувани в списанията
на Национално издателство

АЗ·БУКИ

37

10 – 16 СЕПТЕМВРИ
2015 г.

България през погледа на английски адвокат

*Откъс от „Дневникът на Денис Н. Прит
от посещението му в България
(4 – 17 септември 1948 г.)“*

Васил Параскевов

Шуменски университет
„Епископ Константин Преславски“

Дневникът на английския адвокат, парламентарист и общественик Денис Ноел Прит е интересен избор за съвременната българска история. Писан в началния период на Студената война, дневникът свидетелства както за впечатленията, които оставя у чужденците следвоенна България, така и за прокомунистическите симпатии на някои западни обществени личности. Важно е също обстоятелството, че посещенията на добре подбрани гости от капиталистическите страни играят важна роля в пропагандата на комунистическия режим, целяща да се разчупят негативните представи за България в Западна Европа. Няколко основни теми изпъкват в разглеждания дневник. На първо място, това са въпросите, свързани с политическото развитие на България, следвани от непосредствените впечатления на Прит от лидерите на страната и от обикновените хора. Той има също така възможност да разгледа различни природни забележителности и да посети някои икономически обекти.

Прит е позната личност на българската общественост. През 1933 г. той застава начело на международната Комисия за разследване причините за пожара в Райхстага. Комисията провежда контрапроцеса в Лондон във връзка с арестуването

Заглавието е на редакцията

www.history.azbuki.bg

Главен редактор

Проф. д-р Пламен Митев

E-mail: plamdmi@abv.bg

Редактор

д-р Албена Миланова

0889 88 21 83

Тел.: 02/425 04 70

02/425 04 71

E-mail: history@azbuki.bg

Съдържание на сп. „История“, кн. 4/2015:

ПОГЛЕД

НАД БАЛКАНИТЕ

Проблемите на българския революционен национализъм през 1901 г. / *Тодор Радев*

Убийството на консулите Жул Мулен и Хенри Абот, разгледано от Апостолос Вакалопулос в студията му „Драматичните събития в Тесалоника през май 1876 г. и влиянието им върху Източния въпрос“ / *Дора Савова*

The Balkans in the Evening Before Modernization / *Harald Heppner*

**ДОКУМЕНТАЛНО
БОГАТСТВО**

Дневникът на Денис Н. Прит от посещенията му в България (4 – 17 септември 1948 г.) / *Васил Параскевов*

**ЦИВИЛИЗАЦИОННИ
ГРАНИЦИ**

Обликът на аболиционизма. Уилям Лойд Гарисън – геният на универсалната еманципация (1831 – 1865) / *Борислав Момчилов*

ПАЗИТЕЛИ НА ПАМЕТТА

Към ранната история на Държавен архив – Русе / *Стефка Маринова*

Музей на Възраждането във Варна – да съхраняваш и да създаваш история / *Марияна Николова*

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ

Пътеводител по византийски Истанбул и околностите / *Симеон Антонов*

Проф. Румяна Кушева – методик, историк, общественик / *Кирил Димчев*

на Георги Димитров за запалването на германския парламент. Комунистическите симпатии на Прит се проявяват отново след Втората световна война. Той посещава многократно различни социалистически страни, а през 1954 г. получава Лениновата награда за мир. Показателна за неговите възгледи е речта му в Долната камара на британския парламент през октомври 1946 г. По време на парламентарните дебати Прит защитава Съветския съюз и критикува политиката на Великобритания към Източна Европа, като специално акцентира върху подкрепата на Лондон за „най-реакционните елементи“ в страни като България, Румъния и Полша. Той се включва в създадения през 1948 г. във Великобритания Комитет за приятелство с България. За добрите му връзки с българските управляващи среди говори и получаването през 1960 г. на титлата „доктор хонорис кауза“ на Софийския университет.

Прит идва в България по покана на Г. Димитров. Преди това е посетил Съветския съюз през 1946 г. (това е неговата трета визита в тази държава, а първите две са през 1932 и 1936 г.), Чехословакия през 1947 г. (както личи от неговия дневник, след визитата в България той отново заминава за Прага), Румъния и Полша през 1948 г. Честите посещения в Източна Европа разкриват, че англичанинът е авторитетна личност, която поддържа добри контакти с ръководните дейци на международното комунистическо движение. За това свидетелстват поканата на Г. Димитров до Прит да посети България и посрещането му в София от Георги Андрейчин, който е описан като наш „стар приятел“. Прит определено се ползва с доверието на комунистическите лидери в посочените държави, защото в противен случай не би се радвал на посочените посещения и награди. Освен това е запознат с живота отвъд Желязната завеса, или по-точно казано – с тази част от него, която гостоприемните домакини преценяват, че трябва да бъде показана на посетител от Западна Европа.

Дневникът на Прит и чуждите пътеписи за България

По своя характер писаното от Прит е пътепис под формата на дневник. Пред читателя се редуват видни политически фигури, обикновени хора и природни особености. В теоретичен план този тип извори са ценни с описанията на страната, но и с това, което текстът разкрива за личността на своя автор. Не трябва да забравяме, че разглежданят дневник представя само един от възможните прочити на тази част от съвременната българска история.

От една страна, няколкоседмичното посещение на Прит в България и неговият дневник се вписват в дългата поредица от британски пътеписи, които

разкриват впечатленията на своите автори от Балканите, включително и от България. Научният интерес към тях е от десетилетия поради възможността да се погледне към историята, бита и всекидневието на страната през погледа на чужденеца. Заедно с това чуждите пътеписи допълват информацията в наличните извори и я обогатяват. Публикуването и анализирането на английски пътеписи за България, българските земи и Балканите също има богата история.

От друга страна, като време на създаване, дневникът на Прит излиза извън хронологическите рамки, в които историците обикновено проявяват интерес към описанията на чуждите автори, посетили България. Обилната архивна документация за XX век, интересът към дипломатическата и политическата история оставят пътеписите на втори план в научните изследвания.

Дневникът е интересен както с това, което вижда и описва Прит, така и с това, което остава скрито от него. Ясно личи начинът, по който комунистическите власти се стремят да формират впечатленията на английския гост: комфортно настаняване и обиколка на бившите царски дворци, тържествени чествания в обкръжението на партийните лидери, вечери с тях и няколкодневна почивка на море. В този смисъл дневникът е и свидетелство за политиката на българските лидери по отношение на западните гости. Краят на 40-те години на XX век са период, в който контактите на страната със западните държави са ограничени. Посетителите от Великобритания са рядкост и затова визитата на Прит е добра възможност за създаване на благоприятно впечатление. От своя страна, англичанинът е отзивчив гост, който сякаш търси добрите впечатления с поглед, избягващ да надзърне в дълбините на българския общественно-политически живот. Затова в документа, който остава от неговото посещение, няма да открием нито дума за редица конфликтни въпроси: ликвидирането на политическата опозиция, недоволството на селското население от кооперирането на земята, премахването на свободата на печата и т.н.

Прит се показва като типичен англичанин и социалист с детайлното си внимание към природата и своето благосклонно отношение към лидерите на Българската работническа партия (комунисти). Той е далече от традиционните западни образци на надмощие, високомерие и превъзходство, анализирани от Едуард Сауг. А също и от хладния, дистанциран, честно резервиран и критичен поглед на „Форин офис“. Британският дипломат Денис Грийнхил ни е оставил следното описание на властта в България от януари 1949 г.: в страната е установен ортодоксален марксистко-ленински модел на социализма. Той се отличава със здрава партийна дисциплина, партийно възпитание, критика и самокритика, насаждане на комунистически ценности сред населението, изолiranje от западните държави, преследване на вътрешни врагове и ограничения в културно-духовния живот. За разлика от него Прит сякаш се стреми да примири по-високите си английски материални стандарти с ниското жизнено равнище в България, да го приеме и опише като нещо естествено, срещано се навсякъде по света. Той проявява открити симпатии към Източна Европа и смята, че развитието на страни като България, Полша и Чехословакия е „болезнен удар“ за британската външна политика и „голям напредък“ за социализма.

Политика и политици

Още от първия ден на своето посещение Прит има досег с българските политици и с проблемите на Балканите. Той пристига на 4 септември 1948 г., когато министърът на външните работи Васил Коларов произнася в Народното събрание реч за основните насоки на българската външна политика. Министърът говори за желанието на страната да се присъедини към Организацията на обединените нации: „България е гала и продължава да дава неопровержими доказателства, че не по-малко от която и да е друга нация тя е достойна да заеме място в средата на обединените народи“. Коларов заявява, че България се обявява за спазване на мирните договори, запазване на мира, защита на държавния суверенитет и изграждане на република „върху принципите на истинския, а не формалния демократизъм“. Прит е наясно с граничните проблеми на страната, породени, както той отбелязва, от „гръзките

провокации на Гърция“ и отвличането на български самолет в посока Турция.

На 6 септември Прит провежда „неофициална вечеря“ с Коларов. Англичанинът посещава Коларов в двора „Врана“, където по това време живее министърът. Дворецът е описан като „средно голяма къща“, която има хубава градина. Самият домакин е представен като едър мъж, енергичен, приятелски настроен и интелигентен.

Прит е в България заедно с изтъкнатия френски комунист Марсел Кашен, който е описан в дневника като стар приятел на Димитров, Коларов и България. Те двамата, заедно с чехословакия министър Е. Ербан, са единствените гости от чужбина на тържествата за 9 септември. Прит отбелязва, че към Ербан не се отнасят като към гост, защото е от приятелска социалистическа страна. Към Кашен вниманието, изглежда, е по-голямо, отколкото към Прит. На 8 септември 1948 г. вестник „Работническо дело“ излиза със заглавие – „Добре дошъл, другарю Кашен“. Френският комунист е посрещнат от В. Коларов. Също като Прит французинът идва в България, за да вземе участие в тържествата по повод „всенародното антифашистко въстание на 9 септември“.

Прит и Кашен вземат участие в тържествено събрание по случай 9 септември. На събранието Прит се среща с Г. Димитров. Българският партиен и гържавен ръководител не е в добро здравословно състояние. Прит пише, че „той очевидно е уморен и болен“, но въпреки това изглежда „младолук точно както на фотографите, които могат да се видят навсякъде“. Наблюденията на Прит са точни. Димитров наистина е болен и от този период в неговия дневник има много бележки за повишена температура и други здравословни проблеми. На 15 септември той заминава на лечение в Съветския съюз.

Тържественото събрание е форум за отчитане на постиженията в развитието на страната под управлението на Отечествения фронт и Комунистическата партия. Трайчо Костов чете доклад с продължителност 2 ч. и 10 мин. Прит не изглежда отегчен от дългата реч, която определя като „важен и необходим доклад за годишната работа“, много подробен и внимателно написан. Всъщност той не разбира много от изказването, защото Костов чете „тихо и бързо“. Гостите също вземат думата. Първо Кашен, а после Прит. Англичанинът преценява изказването си като добро. Основните акценти в него, изглежда, са предварително съгласувани с домакините. Той говори за трудолюбието и гостоприемството на българския народ, като заявява, че английският народ споделя българския стремеж към мир и омразата към фашизма. Говорейки от името на английския народ, Прит изразява възмущението си от „факта, че в страни на юг и югоизток от вашите граници огромни суми от чужди пари се изразходват за военни приготовления, а даже за военни операции“.

Военният парад и манифестацията на 9 септември 1948 г. са с подобаващи мащаби и времетраене. В продължение на 5 часа няколкостотин хиляди души дефилират пред партийното и гържавно ръководство. Прит описва парада като „много внушителен“, а манифестацията – като „внушителна и учудваща проява на народното единство“. Присъстват малко чужди дипломати, но на площада са дошли военните аташема. В светлината на започналия през лятото на 1948 г. конфликт между Югославия и Съветския съюз, Прит обръща внимание на отношенията между българските и югославските комунисти. Забелязва, че югославският посланик и военният аташе на страната са приети „сърдечно“ от българите. Като цяло обаче в дневника външнополитическите проблеми на България остават в сянката на тържествените чествания. Това, което поразява английския гост, е манифестацията – нейният мащаб, масовост и послания. Тя е „най удивителното и възновяващо нещо, което някога съм виждал. Участваха огромен брой хора“, пише той в дневника си. Предполага, че участниците са 350 000, но впоследствие му казват, че са около 200 000 души, което е с около 50 000 повече от предходната година. Прит забелязва, че участниците носят много портрети и „разбира се, включително и няколко на Тито“. Той открива и няколко лозунга за югославския лидер, но както отбелязва, те „не са много“. Вижда и един лозунг, където „името му е наскоро заграскано“.

Масовото участие на представители на различни етнически групи и професионални организации е детайлно описано от госта – кооператори, работници, различни женски организации, български арменци, евреи, британски бригадири, гръцки бежанци и гръцки деца, български турци, адвокати, банкери, доктори и т.н. Много от участниците пеят организирано. Други са облечени в „прекрасни народни носии“. Много хора участват в манифестацията с децата си, които носят на рамене. Гостите остават впечатлени от манифестацията. Кашен е учуден „как може всички атомни бомби да са насочени срещу дух като този?“ и добавя, че Бевин и неговите поддръжници трябва да бъдат доведени и заставени да гледат за 5 часа тази манифестация.

Природа и хора

Заедно със политическите си ангажименти Прит обръща сериозно внимание и на българската природа. Още през 1891 г., в едно от първите проучвания на чуждите пътеписи за България, Иван Шишманов отбелязва начина, по който пътеписите отразяват националните особености на своите автори – англичанинът, който е „верен син на Албиона“, обича да се занимава с природата. В спомените си Прит характеризира България като „очарователна страна“, а българите – като „естествени и дружелюбни хора“. Още в първия запис в дневника той изразява възхищение от българската природа и от мястото, на което е настанен:

„...после спряхме във вила за правителствени гости в южните покрайнини на София, приблизително на 5 км от центъра, в подножието на планината. Прекрасни градини и изключителна гледка към планината. Трябва да е чудесно място за почивка през горещото време и много красива през всички сезони.“

Заедно с прекрасното място за настаняване Прит има възможност да се запознае и с други природни красоти. На 5 септември за него е организирана екскурзия в близката планина (най-вероятно това е Рила). Посещава един от царските дворци, който е описан като „красива, средно голяма провинциална къща, чийто вид е развален само от многобройни ловни трофеи: еленови рога, птици и други“. Посещението е обогатено с ловни анекдоти за това как животните са поставяни удобно за отстрел пред мерника на царя. Точното име на местността не е посочено, но вероятно това е дворецът „Царска Бистрица“ в курорта „Боровец“, защото Прит пише в дневника си, че царят е имал в тази планина „три ловни двора“. От царските имоти три двора има само в Боровец – „Царска Бистрица“, „Ситняково“ и „Саръгъл“. Освен това след премахването на монархията през 1946 г. големите дворци „Царска Бистрица“, „Евксиноград“ и „Кричим“ са „реквизирани за високопоставени гости от други държави, поканени от председателя на републиката и от министър-председателя“, а по-малките „Ситняково“ и „Саръгъл“, са предоставени за „отдох на трудещите се“. Същевременно дворецът „Врана“ е превърнат в лятна резиденция на председателя на републиката и на министър-председателя. По време на своята визита Прит има възможност да се запознае отблизо с удобствата, които предлагат бившите царски дворци, определени за нуждите на високопоставени чуждестранни гости.

Пълния текст четете в сп. „История“, кн. 4

Свободата е отговорност

*Откъс от „Свободата е отговорността
за действие“*

*145 години от рождението
на Мария Монтезори (1870 – 1952)*

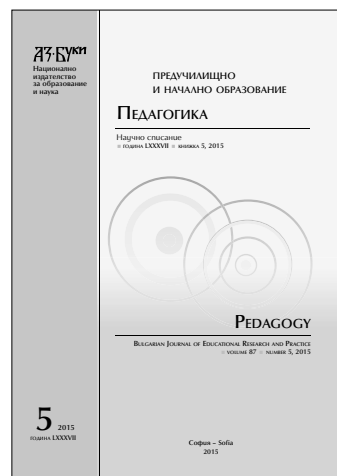
Михаела Войнова

Югозападен университет „Неофит Рилски“ –
Благоевград

През 2015 г. прогресивното човечество отбелязва с почит и признателност 145 години от рождението на Жената, която символизира целия XX век – необикновената и неповторимата Мария Монтезори: Жрица на правата на децата; Емблема за образованието на човешките същества с вяра, а не да подобри света на хората чрез децата; Световен лидер на жените; Мистична майка-католличка с извънбрачно дете; Учен на съвършенството „теория – практика“. Странното е, че вече повече от век спорните въпроси около личността на Мария Монтезори и дискусиите за смисъла на нейните научни концепции и световни социалнопедагогически приноси не само не стихват, а все още остават в собствения си „омагьосан“ кръговрат, без да постигнат общоприемливо или еднозначно решение. А хилядите детски градини и училища по метода „Монтезори“ са из целия свят, като за радост и удоволствие на децата техният брой непрекъснато се увеличава.

В личен и обществен-професионален план животът на Мария Монтезори е непрекъснато противоборство със закостенелите традиции на католическата църква и патриархалното итали-

Заглавието е на редакцията

www.pedagogy.azbuki.bg

Главен редактор

Проф. д-р Емилия Василева
E-mail: embavassi@abv.bg

Редактор

Любомира Христова
0899 22 12 15
Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: pedagogy@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Педагогика“, кн. 5/2015:

ИСТОРИЯ И ФИЛОСОФИЯ НА ОБРАЗОВАНИЕТО

Образователната парадигма
на Аристотел / *Наталия Ви-
танова*

Взгледите на Петко Сла-
вейков за образованието / *Ви-
олета Атанасова*

УНИВЕРСИТЕТСКО ОБРАЗОВАНИЕ

Образователният процес
в Шуменския университет
„Епископ Константин Пре-
славски“ / *Снежана Николова*

ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ПРОНИКНОВЕНИЯ

Синергетическо направле-
ние в българската педагогика
– от систематиката до спе-

Избрано

цификата / Яна Рашева-Мерджанова

Обучението по български език – инструмент за предотвратяване на отпадането от училище / Мариана Мандева

Ролята на учителя като ани-матор / Анелия Калчева

ПЕДАГОГИЧЕСКА ДИАГНОСТИКА

Външното оценяване по български език и литература в IV клас / Виолета Кюркчийска

ДОКТОРАНТСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Свободата е отговорността за действие / Михаела Войнова

ЕКСПЕРИМЕНТАЛНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Предстоящи проблеми с кадрите в сферата на образованието / Недялко Колев

СПОДЕЛЕН ОПИТ

Диагностика на резултатите по „Домашен бит и техника“ чрез използване на тест / Ваня Петрова

анско общество, с неразбирането от гругия – баща ѝ, колегите медуци, бащата на сина ѝ, с гогмите в света на мъжете учени. Въпреки тоталното обществено неразбиране тя винаги е ПЪРВАТА:

– Мария Монтезори е първото италианско момиче, което учи математика заедно с момчетата и завършва отлично Техническата гимназия;

– Мария Монтезори е първата италианска девойка, която следва заедно с младежите и успешно се дипломира по медицина в Римския университет;

– Мария Монтезори е първата жена в Италия, която официално практикува лекарската професия;

– Мария Монтезори е първата (и единствена) жена-учен, за която детството е продължение на акта на възпитаването;

– Мария Монтезори е първата жена-експериментатор, която не крие, че въпреки своите строго научни методи и подходи за изследване на детето изцяло се уповава на вярата, надеждата и любовта (с доверието си към него), като най-ефективните средства, за да научи децата на независимост и увереност в себе си;

– Мария Монтезори е първата Дама на педагогическата практика, чиито детски домове „се превръщат в истински свети места, където възпитателите отиват на поклонение; те са и модел, който показва как да се решат педагогическите проблеми“ (Ръорс, 1994: 172);

– Мария Монтезори е първата (и единствена) жена-учителка, която е предложена за Нобелова награда за мир (1949).

Според Херман Ръорс (Ръорс, 1994: 170) „Мария Монтезори е пример и за това, че винаги се стреми да съчетае теорията и практиката: нейните детски домове и гудактическите ѝ материали са доказателство за това изискване. Нито един груг представител на движението за нова педагогика не прилага нейните теории в толкова широк мащаб. Програмата, която тя лансира на международно равнище, остава единствена по рода си“.

Философията на образованието анализира педагогическите теории на водещите мислители и експериментатори, за да обясни техните схващания за Бог, за човека и за училището като „работилница за човеци, работилница за правене на човеци“ (Коменски, 2007). В постановките им естествено доминира идеята за Божествената искра у човека и енергиите на неговото саморазвитие, а съобразно предмета на настоящото изследване по-специален интерес са философските схващания на Ян Коменски, Жан-Жак Русо, Йохан Песталоци и Фридрих Фрьобел, тъй като Мария Монтезори най-силно

е повлияна именно от техните разбирания за Бог и за саморазвитието на човека. Например:

1. Според Ян Амос Коменски (1632) „Всеки човек носи началото си от Бог и непрестанно се стреми към Него“, затова човешкият индивид трябва да опознава себе си като частица от Бог и да живее съобразно своето достойнство и превъзходство, т.е. себепознанието е основната му жизнена функция и смисъл на неговия живот. В този смисъл, Коменски определя земния живот като „разсадник“, „питалище“ и „училище на разумната душа“, в което човекът трябва да се научи да познава всички неща (образование), да владее нещата и себе си (добродетел) и да отнася себе си и всички към Бог (религия). Истински човек може да бъде само този, който е научен да „върши това, което прави човека човек“. Природата „дава на човека само семената на науката, нравствеността и религията, но те се придобиват чрез молитва, учене и труд“, т.е. *природосъобразна активна самодейност на погроставащия индивид, насърчавана от възрастните хора с разбиране и доверие* (Коменски, 2007).

2. Жан-Жак Русо издига свещеното право на свобода и за право на детето (Емил), като препоръчва възпитателните въздействия да не ограничават неговите действия и дейности. Деликатният момент е, че малкото дете още нищо не знае и нищо не може, затова Русо намира мъдрото решение дискретно да го направлява чрез *разумно ръководена свобода*: „Няма по-пълно подчинение от онова, което се крие в привидната свобода; самата воля се пленява така“.

Вероятно важно за Монтесори е и разбирането на Русо, че правото на свобода е и право на естествено (природосъобразно) саморазвитие на детето. „Преди да станат възрастни хора, природата иска децата да са деца“, затова възпитанието следва да е естествено и да не противоречи както на природата на детството, така и на индивидуалните и възрастовите особености на отделното дете.

Съответно в „Емил, или за възпитанието“ (1762) Жан-Жак Русо предлага нови методи за подготвяне на околната за детето среда:

а) метод на проблемните ситуации – предварително обмислена от възпитателя на Емил дидактична ситуация въвежда свободното дете за собствени решения съобразно по-рано усвоени знания и качества;

б) метод на естествените последици – детето е зависимо от нещата (те нямат морал), с които се самообслужва и чрез които опознава околния свят: „Ако счупи нещата, не бързайте да ги подменяте. Оставете го да почувства неприятността от лишенията. И наказанието се явява като естествена последица от неговата лоша постъпка“.

В смисъла на настоящото проучване тук може да се синтезира за ключова постановката на Жан-Жак Русо относно *подготвената образователна среда за свободната активна самодейност на детето с чувството за безгрижно щастие* (Русо, 1976).

3. Могела на образователните взаимодействия Тамко Песталоци взема от природата, с нейната елементна структура и организация – започва се от първия, най-прост елемент и постепенно и системно се развива към следващия, по-сложен и висш елемент, от степен в степен към все по-сложни форми. Именно такъв елементарен (системен) подход той прилага в процесите на възпитание и обучение, за да направи образованието достъпна ценност на всяко дете, независимо от неговите заложби и от близката социална среда – въпреки наследствеността и въпреки окръжаващата среда. В неговата философия за природосъобразността на образованието на преден план вече са изведени „природните енергии на самодейността“, т.е. „очите искат да гледат, ушите – да слушат, краката – да ходят, ръцете – да хващат. Но така също и сърцето иска да вярва и люби. Умът иска да мисли“. Обаче според него естественият път на развитие предполага активна самодейност на всяка заложба: сърцето се учи на любов към другите не чрез тълкуване на понятия за „любов“, „обич“,

„приятелство“, а в хода на разумни и благородни постъпки; умът усъвършенства процеса на мислене чрез самото мислене, а не със зубрене; по същия начин „всяка заложба се развива чрез действие на съответния орган под влияние на социалната необходимост и вътрешните потребности“. Затова закономерно целта на възпитанието в педагогическата му система е подчинена именно на съдействието на силите на индивидуалното саморазвитие: да се помогне на вродените заложди на детето да се осъществяват всеотдайно и хармонично, като се поддържа равновесие между глава, сърце и ръка, т.е. *педагогиката да улеснява активната самодейност на енергиите у детето, премахвайки пречките от собствените си амбиции да прави човека у детето* (Песталоци, 2007).

4. Философията на Фридрих Фрйобел е в духа на диалектическия пантеизъм, т.е. „духовният принцип (Бог) е в съчетание с природознанието: Бог е създал света от самия себе си, възлътил се е в природата и обществото, като позволява същността му да се разкрива чрез съзерцание и познание. Светът е единно и затворено в себе си сферично цяло, съдържащо безброй противоречащи си явления, всяко от които се стреми да се реализира в своята индивидуалност, като запази свободата си. Развитието е универсално и се осъществява съобразно всеобщите закони и закономерности“ (Хайланд, 1993).

Фр. Фрйобел така тълкува и човека – част от цяло: „затворено в себе си индивидуално цяло, което е обусловено част от всеобщата сферична връзка на природата и обществото“. Биологичното у човека се проявява от неговите инстинкти, а социалното се съдържа в индивидуалното отражение на общочовешкото. Човекът носи Бог у себе си и има неговата творческа същност, а смисълът на човешкото съществуване е в приобщаването към великия божествен ред: „чрез съзнание и разум да развива, подготвя, разкрива своята същност“. Затова всеки човешки индивид е „надарен с многообразни заложди и способности, всяка от които има силата непрекъснато и неуморно да действа на саморазвитието (всеотдайно и хармонично)“. Обаче, за да се побудят тези вътрешни сили, за да се приведат в действие, е нужен външен подтик (Хайланд, 1993).

В този общ контекст Фр. Фрйобел приема, че образованието е „целенасочено и съзнателно побуждащо въздействие, което дава подтик и пространство за съзнателно самообучение“. Тъй като малкото дете също е член на човечеството, то трябва да се уважава в човешката си същност, въпреки че тя още спи, т.е. „човекът у него трябва да бъде събуден, развит, формиран“. Затова процесите на възпитание и обучение са още от мига на раждането и детето може „да се развива трайно и всеотдайно, без да пропуска нито една заложба“ у себе си. Обаче и човешкият индивид сам трябва много да се труди за собственото си образование – „чрез самия себе си и чрез упражняването на самонаучаване, самовъзпитание и самообучение“ (Колев, 2011).

Възможно е Мария Монтезори да е повлияна и от методичните решения на Фрйобел, който „приравнява символа на модел, за да онагледява и прави достъпна същността на нещата чрез друг обект – с посредничеството на „символичното се разкриват смисълът и образът“. За стимулиране и насочване на активната самодейност на детето Фрйобел създава дидактични (игрови) материали за самообучение на детето чрез конструиране – всъщност това е идеята за сферичния модел на света и на човека в него: чрез тях детето има възможност не само да усвоява научни знания, а чрез игровите материали за конструиране активно и самостоятелно да опознава елементарните форми, „които разкриват и символизират общото при разглежданите предмети“ – възможно е исторически ценната иновация за Монтезори (не само за нея) да е именно откритието на Фрйобел, че за динамичната и диалектичната образователна цел най-подходящи ще са *предварително програмирани дидактични материали за самостоятелно конструиране от отделното дете, целенасочващи самодейната му творческа активност в адекватно подготвена среда* (Колев, 2011).

За разбирането на философията на Мария Монтезори трябва първо да се отбележи, че тя е възпитавана с идеалите и догмите на католическата религия и искрено вярва в Бог. На същата идейна основа е поставена и водещата ѝ философска теза: Бог вдъхва от своята съзидателна Сила живот на земните биологични същества, вкл. и на всеки човешки индивид. Според нея Той е Източник на енергията, която прави възможни функциите на организмите в живота им на земния свят. Тази енергия е духовна и абсолютно необходима за саморазвитието на заложите (силите) на биологично живия индивид. Висшата енергия (Душата) идва от нищото и се въплътява (израз на М. Монтезори) в подготвената биосреда на тялото – за нашето изследване това е човешкото дете (Уайнър, 2011). Вероятно самият акт на въплътяването генетично кодира потребността от подчиняване на действията на вложените у детето сили – затова детето вече и знае как да се саморазвива и самообразова (Монтезори, 1995; Монтезори, 1994а; Монтезори, 1993а).

Мария Монтезори защитава уникалната за времето си постановка, че всеки човешки индивид предварително е програмиран и личността е генетически зададена: „Хармонията между тялото и душата може да се поддържа без усилия и не бива изкуствено да се нарушава“. Тя съумява донякъде да психологизира тайнството на въплътяването, като открива в него психически директиви: „У детето трябва да има някакъв психически живот, който да предхожда двигателния живот и да съществува преди всякаква външна проява и независимо от нея“ (Монтезори, 1993а). Духовният зародиш е първоначалният импулс на живота („тайната на цялата природа е в душата на детето“), обаче за да се развие, той има нужда от „една одухотворена среда (физическа и материална), изпълнена с любов, богата на храна, където всичко е направено, за да го приеме и без да му пречи“ (Монтезори, 1993а; Монтезори, 1994а; Монтезори, 1995).

В такъв контекст на размисли е основателно предположението на Мария Монтезори, че животът сам се развива и душата има собствена енергия. „Идеята, че *Животът тече сам по себе си* и че за изучаването му, за разгадаване на неговите тайни или направления е необходимо да го наблюдаваме и разбираме, без да се намесваме, действително е много трудно да се усвои и осъществи“ (Монтезори, 1932: 63). В класически стил тя твърди, че саморазвитието на биологичния индивид е опит на детето „да се приспособява (адаптира) към средата, в която е попаднало, стремеж да запази своето естествено състояние – хармонията“ (влияние на Коменски). Същевременно този активен и фин процес на самоосъществяването е желан от детето и е обвързан с цялостно вътрешно удовлетворение на човека: според нея „вътрешната радост, упражнението и слънцето – ето трите лъча, които сгряват неговия живот“ (Монтезори, 1932: 243). След като приема по принцип, че саморазвитието е „безсъзнателната цел на детето“, Монтезори установява, че възрастните хора трябва да откриват и осигуряват подходящите условия за функционирането на феномена „самоправене“ на индивида – нейният вариант за такива благоприятни условия са подготвената среда, дидактичните материали и научното ръководство (Велкова, 1992).

Мария Монтезори твърди, че въпреки енергиите на „самосъздаването“ си все пак хармоничното самоусъвършенстване на детето всъщност е активен процес на движение от природните дадености към обществените стандарти и социалните потребности на другия – „човек не е само биологично явление, но и продукт на социалната среда, и във времето на неговото възпитание в тази социална среда за това служат семейството и домът“ (Монтезори, 1932: 45). Затова тя логично издига обществената (подготвената) среда за база на целите на образованието, за определяща относно приспособяването на детето към нея. Предположенията на Монтезори, че средата със своите фактори и средства може и да пречи, и да улеснява саморазвитието на детето, именно са основанията тя да търси възможностите за нейното целесъобразно орга-

Избрано

низиране (подготвяне с материали и ръководство например). Следователно тя изисква при възпитанието и обучението първо да се осъществява „откриването на детето и неговото освобождаване“, а след това – и да се оказва помощ (съдействие), т.е. „да се въздейства върху средата, за да бъдат освободени детските прояви и да се организира гостоприемна и благоприятна среда“ (Монтесори, 1994б).

Относно взаимодействиета на детето в социалната среда с цел образованието му М. Монтесори допуска, че средата от възрастни хора не е естествената жизнена среда за детето (отново класическа постановка), и отрежда на възрастния човек второстепенна роля в процеса на детското саморазвитие за запазване на вродената духовна хармония. Съответно тя отхвърля (нетрадиционно) ръководната роля на учителя в учебно-възпитателния процес, като му възлага просто да премахва препятствията от собствената си дейност за обгрижващи улеснения на детето. По този начин Мария Монтесори пренебрегва общоприетото ръководство на учителя – той е длъжен, вече „като Учен да наблюдава и изучава тайнството на преобразението му в човек“ (Монтесори, 1994б: 341).

В заключение, тук е приемливо да се допусне, че Мария Монтесори избира да *не* ръководи процесите в субективното биосоциално развитие на детето, както и да не „революционизира“ средствата на средата с взаимодействията на елементите в нея, а се стреми „миролюбиво“, с оптималните педагогически материали (организиран в система), разумно да коригира и компенсират природата и социума (Колев, 1997б).

Видните мислители, в своите философски постановки за образованието, винаги разработват и авторска гледна точка върху свободата на човека (детето) в образователната среда. Мария Монтесори не е изключение – без да е философ по специалност, тя постига наистина впечатляващи постановки в тази насока най-вече с твърдението си, че *свободата е отговорността за действие по избор*.

Пълния текст четете в сп. „Педагогика“, кн. 5

Страдание или удоволствие?

*Откъс от „Човекът в търсене на смисъл:
изборът между страдание и удоволствие“*

Камелия Славчева

Висше духовно училище „Свети Тривелий“

*„Когато помогнем на пациента да види
в истинското, т.е. искрено, страдание
една последна, при това висша възможност
за откриване на смисъла, аз откривам
не първа, а последна помощ“*

В. Франкъл

Виктор Франкъл е съзателят на логотерапията. Самият той прекарва четири години в концентрационен лагер, където умират родителите, брат му и съпругата му. Кое и какво му помага и дава сили да оцелее и да намери смисъл в страданието? Дори само това е основание да се заинтересуваме от неговите книги и да се замислим кое е това, което прави логотерапията успешна и практикувана навсякъде по света. А неговото име се нарежда сред най-великите психиатри. От собствен опит той може да погледне на страдащия човек с мъдрост и състрадание.

„Екклесиаст“ (или „Проповедник“) е книга в Библията, която търси отговор за смисъла на живота. Проповедникът изследва живота от различни гледни точки, за да разбере кое в него носи удовлетворение. През дванайсетте глави на книгата се проследяват две основни идеи. Първата описва суетата на живота, а втората намира отговора в действителната, действена вяра в Бога. Според общоприетото становище книгата е написана около 200 г. преди Христа. Първият стих дава информация за автора, който представя себе си като „Давидовия син, цар в Йерусалим“ (Екклесиаст, 1:1 и 1:12). Приема се, че

Заглавието е на редакцията

www.philosophy.azbuki.bg

Главен редактор

Доц. д-р Георги Апостолов

E-mail: apstlv@swu.bg

Редактори

Д-р Атанаска Чолакова

0889 22 20 42

Николай Кънчев

0888 81 56 45

Тел.: 02/425 04 70

02/425 04 71

E-mail: philosophy@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Философия“, кн. 3/2015:

ПОЛИТИЧЕСКА ФИЛОСОФИЯ

Философия на западната система за сигурност и нейните основни опоненти / Добромир Добрев

ИЗБОРЪТ – ФИЛОСОФСКИ И ПСИХОАНАЛИТИЧНИ ИЗМЕРЕНИЯ

Изборът като философски и психоаналитичен проблем / Вяра Николова

Избор и свобода / Ангел С. Стефанов

Има ли закон на мотивацията? / *Силвия Кръстева*

Има ли избор в „заешката дупка“ – възможностите за осъзнатото сънуване / *Невена Крумова*

Изборът между романтична и потребителска любов през призмата на психоанализата / *Васил Сивов*

Изборът в контекста на проблема „език – тяло“ / *Стоян Венков*

Християнски идеи за свободата на човека и нравствения избор според представителите на руската религиозна философия (Ф. Достоевски, Н. Бердяев и Б. Вишеславцев) / *Костадин Нушев*

Изборът на новия Ното sceabilis. Изборът между формалното, неформалното и информалното / *Таня Желязкова – Тея*

Човекът в търсене на смисъл: изборът между страдание и удоволствие / *Камелия Славчева*

НОВИ ЗАГЛАВИЯ

Принос към основнонаучната традиция в България / *Росен Рачев*

това е бил или самият цар Соломон (най-мъдрият човек живял на земята), или по-късен автор, който е базирал творбата си върху думите на Соломон за човешкото съществуване: „Суета на суетите и всичко е суета“, за да разкрие причините защо един мъдър цар стига до подобно заключение (Нов библейски речник, 2007: 373).

„Еклизиаст“ се различава от останалите книги в Библията по това, че не разглежда проблемите за Бога и човека, а разглежда един нормален, човешки живот, в който Проповедникът търси и се опитва да намери смисъла на човешкото съществуване.

В началото, още в първа глава на книгата „Лекарият и душата“ (2001), Виктор Франкъл противопоставя на „гълбинната психология“ – ПСИХОЛОГИЯТА НА ВИСИНИТЕ, която набляга не на волята за наслаждение, но тази за смисъла. Той надхвърля нивото не само на физическото и на психичното и насочва вниманието ни към сферата на духовното. Той обръща внимание на духовната реалност на човека. „Човек може да преживее само ако има пред погледа си някакви идеали – и това е в сила не само за отделния човек, но и за човечеството като цяло“ (Франкъл, 2001: 21). Той вижда необходимостта от една психотерапия от позицията на духовното. Психотерапията (психоанализата) се стреми към осъзнаване на душевното, а логотерапията – към разбиране на душевното.

Франкъл нарича усещането за липса на смисъл – „екзистенциален вакуум“. Неговата задача, като терапевт и лекар, е да помогне на човек да стигне до собствена ценностна и светогледна позиция, да го накара да осъзнае своята отговорност като основа на човешкото съществуване. За да е възможно това, човек има нужда от свръхсмисъл. Според Виктор Франкъл съществува една **мъдрост**, която несравнимо превъзхожда нашата – тя е свръхчовешка мъдрост, тя е вложила интелигентността у човека (Франкъл, 2001: 53). Той приема, че: „човешкият свят, на свой ред, е надхвърлен от един недостъпен за човека свят, чийто смисъл, чийто свръхсмисъл единствен би бил в състояние да осмисли страданията му“ (Франкъл, 2001: 54). Вярата в един свръхсмисъл е от „иманентно психотерапевтично и психохигиенно значение. Тя е творческа. Като истинска вяра, извираща от вътрешна сила, тя ни прави по-силни. За подобна вяра няма нищо безсмислено... Времето, тленността на човешкия живот не може да отнеме нищо от неговия смисъл и ценност“ (Франкъл, 2001: 54 – 55). За разлика от Фройд и Адлер, които изследват миналото, Франкъл гледа на миналото като нещо, което е съхранено за вечни времена. Изтеклото време „е необратимо, но случващото се в него е недосегаемо и ненакърнимо“ (Франкъл, 2001: 55). Там освен извършеното остават **любовта и страданието**, които никой не може да ни отнеме. Миналото е установено и сигурно, бъдещето е открито и предоставено на нашата **отговорност**.

Какво според Франкъл е отговорността? „В човешката отговорност има нещо *ужасяващо* и същевременно нещо *прекрасно*. Ужасно е да знам, че във всеки един миг нося отговорност за следващия; че всяко решение – най-незначимото също толкова, колкото и най-важното, е решение „во веки веков“; че във всеки един миг осъществявам или пропускам възможност, а именно възможността, която ми се предлага от точно този едничък миг. Всеки миг наистина крие хиляди възможности, но аз мога да избира и реализирам само една. С това сякаш произнасям проклятие над всички останали, осъждам ги на нештите, при това също „во веки веков“! *Прекрасно* е обаче да знам, че бъдещето – моето и това на нещата и хората около мен – в известна степен (макар и незначителна) зависи от моето решение, което „извеждам на бял свят“, аз спасявам, превръщайки го в действителност, и така го опазвам от пленността“ (Франкъл, 2001: 56).

Дали смисълът на живота е, както твърдят някои, единствено в **удоволствието**? Дали всяко действие на човека е продукувано от стремежа към щастие? Кое и какво ръководи решенията ни? Правилото е, че удоволствието не е цел на нашите стремежи, а последица от тяхното осъществяване (Кант, Шелер). Човек не се стреми просто към удоволствие, а към обекта на своя стремеж (Франкъл, 2001: 57). Обектите на желанията са различни, докато удоволствието е едно и също. Според Франкъл, „ако действително виждаме целия смисъл на живота единствено в удоволствието, то в крайна сметка този живот би трябвало да ни се вижда безсмислен. Ако смисълът на живота действително бе удоволствието, животът не би умал никакъв смисъл“ (Франкъл, 2001: 58).

В книгата „Еклизиаст“ основният лейтмотив е, че удоволствията не може да са смисъл на живота и това е „суета и гонене на вятъра“. Във втора глава (Екл., 2: 1 – 11) е показано, че удоволствията не могат да удовлетворят човека. В четвърта (Екл., 4: 7 – 8) е описана окаяността на самотия скъперник и падението на царете (Екл., 4: 13 – 16). Пета (Екл., 5: 10 – 17) и шеста (Екл., 6: 1 – 12) разглеждат богатството като източник на злини.

Радостта може да придобие смисъл на живота само когато самата тя има смисъл. Смисълът на радостта е извън самата нея. Тя винаги е насочена към нещо (някакъв предмет). За да подкрепи това свое твърдение, Франкъл използва Шелер, Ервин Штраус, Рейън. Той цитира Куркегор, според когото „вратата към щастие се отваря само навън – тя е непреодолима за онзи, който се опитва да влезе с взлом. Неустово стремящият се към щастие сам си затваря пътя към него. В крайна сметка всеки стремеж към щастие – привидно „последното“ в човешкия живот – се оказва нещо само по себе си обречено“.

В. Франкъл обобщава три категории ценности: „творчески“, „ценности на преживяването“ и „ценности на приспособяването“ към някое житейско ограничение. Първата категория се реализира чрез действие. Втората – чрез пасивно възприемане на света, природата, изкуството в Аза. А тези на приспособяването са налице, когато трябва да приемем и преминем през страданието (Франкъл, 2001: 68; 121). Достоевски твърди, че се страхува „да не стане недостоен за страданията си“. През тази призма може да оценим и страданията на болните, които се стремят да останат достойни.

След това Франкъл разглежда смисъла на работата (неврозата на безработния и неделната невроза) и смисъла на любовта. Ако безработните хора използват смислено своето време, по този начин те изпълват със съдържание живота си. Възможността да се работи, не е всичко, за да бъде нечий живот изпълнен със смисъл (Франкъл, 2001: 135). В любовта откриваме онази уникалност и неповторимост, които правят другия достоен да бъде обичан, а собствения живот – достоен да бъде живян. Във взаимното отдаване на любовта, във взаимното даване и получаване човек изгражда и разбира собствената си личност. В истинската любов другият се разглежда в своята духовна същност и ценност, в своята несравнима уникалност и неповторимост и затова той не може да бъде заменен с друг. Той не е обичан заради неща и качества, които притежава, „има“, а заради това, което „е“. Затова истинската любов води до моногамия (Франкъл, 2001: 152). Любовта може да осмисли живота и да обогати обичащия. Независимо от това как се развива една връзка, в нея ние израстваме и съзряваме.

Пълния текст четете в сп. „Философия“, кн. 3

Рекламна тарифа

на Национално издателство за образование и наука „Аз Буки“

София 1113, бул. „Цариградско шосе“ № 125, бл. 5, тел.: 02/425-04-70, 02/425-04-71; azbuki@mon.bg; www.azbuki.bg

Вестник „Аз Буки“

1. Стандартни карета на вътрешна страница:

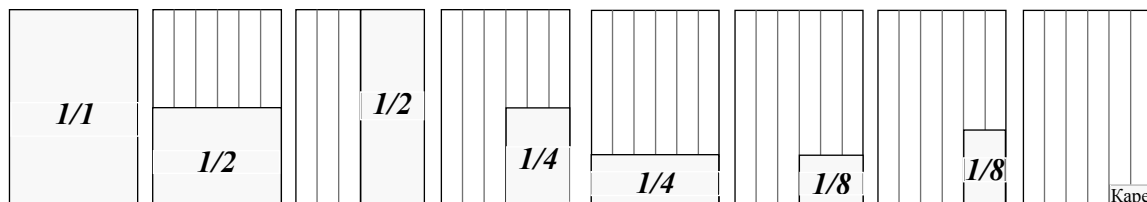
Размер	Черно-бяло	+1 цвят	Пълноцветно
1/1 страница - 256 мм/388 мм	780,00 лв.	900,00 лв.	985,00 лв.
1/2 страница - 256 мм/194 мм - 125 мм/388 мм	410,00 лв. 410,00 лв.	460,00 лв. 460,00 лв.	510,00 лв. 510,00 лв.
1/4 страница - 256 мм/97 мм - 125 мм/194 мм	230,00 лв. 230,00 лв.	258,00 лв. 258,00 лв.	270,00 лв. 270,00 лв.
1/8 страница - 125 мм/97 мм - 83 мм/147 мм	115,00 лв. 115,00 лв.	129,00 лв. 129,00 лв.	135,00 лв. 135,00 лв.
каре (83 мм x 50 мм)	30,00 лв.	43,00 лв.	45,00 лв.

Цена за първа страница:

4 лв. на кв. см;

Цена за последна страница:

2 лв. на кв. см.

2. Вложки - 1000 бр. - 80 лв.

Научни списания на издателство „Аз Буки“

1. Цена за вътрешна страница (в лева)

Размер	Черно-бяло	+1 цвят	Пълноцветно
1/1 страница	90 лв.	130 лв.	180 лв.
1/2 страница	50 лв.	70 лв.	90 лв.
1/4 страница	30 лв.	45 лв.	70 лв.

2. Цена за реклама на втора корица: цена за вътрешна страница + 60% оскъпяване

3. Цена за реклама на трета корица: цена за вътрешна страница + 40% оскъпяване

4. Цена за реклама на четвърта корица: цена за вътрешна страница + 100% оскъпяване

5. Размер на една печатна страница в списанията на НИОН „Аз Буки“:

а. Обрязан формат: 167 мм x 233 мм

б. Необрязан формат: 171 мм x 240 мм

Забележка:

Всички посочени цени са без ДДС.

Отстъпки при брой и обем публикации или комбинирана реклама в няколко издания на издателство „Аз Буки“ – по договаряне.

Тарифата е в сила от 1 юли 2012 г.